

PRITJA BASHKËKOHORE E VEPRAVE TË PËRKTHYERA NË SHQIP, TË SHKRIMTARIT ITALIAN ITALO CALVINO

Doktorante Marinela Prifti

Departamenti i Gjuhës Italiane

Fakulteti i Gjuhëve të Huaja, Universiteti i Tiranës

E-mail: marinela.prifti1@unitir.edu.al

PËRMBLEDHJE

Ky artikull shqyrton pritjen dhe përkthimin e veprave të Italo Calvinos në kontekstin kulturor dhe letrar shqiptar nga viti 2011 deri në vitin 2024. Duke u përqendruar në dinamikën e përkthimit si një formë e ndërmjetësimit kulturor, ai analizon se si narrativat metafikzionale dhe alegorike të Calvinos janë interpretuar, përshtatur dhe integruar në diskursin letrar shqiptar. Përmes një shqyrtimi të botimeve të përkthyer, eseve kritike dhe studimeve akademike, punimi identifikon sfidat kryesore gjuhësore dhe stilistike me të cilat përballen përkthyesit në interpretimin e sintaksës komplekse, ironisë narrative dhe shtresëzimit semantik të Calvinos. Diskutimi gjithashtu i vendos përkthimet brenda transformimit letrar post-komunist të Shqipërisë, ku poetika e Calvinos e lehtësisë dhe shumësisë rezonon me vlerat estetike në ndryshim dhe hapjen intelektuale. Duke hartuar si strategjitë tekstuale ashtu edhe pritjen kritike, ky studim thekson përkthimin si një mjet kyç për dialogun ndërkulturor dhe si një akt krijues që ripërcakton universalitetin e Calvinos brenda polisistemit letrar shqiptar.

Fjalët çelës: ekuivalencë stilistike, ironi narrative, Italo Calvino, kreativiteti gjuhësor, ndërmjetësim, përkthim, pritje.

ABSTRACT

This article examines the reception and translation of Italo Calvino's works within the Albanian cultural and literary context between 2011 and 2024. Focusing on translation as a form of cultural mediation, it analyzes how Calvino's metafictional and allegorical narratives have been interpreted, adapted, and integrated into Albanian literary discourse. Drawing on a review of translated editions, critical essays, and academic studies, the paper identifies the principal linguistic and stylistic challenges encountered by translators in rendering Calvino's complex syntax, narrative irony, and layered semantics. The discussion further situates these translations within Albania's post-communist literary transformation, a period in which Calvino's poetics of lightness and multiplicity resonate

with evolving aesthetic values and a growing intellectual openness. By mapping both translation strategies and critical reception, this study highlights translation as a central vehicle for intercultural dialogue and as a creative practice that rearticulates Calvino's universality within the Albanian literary polysystem.

Keywords: Italo Calvino, translation, reception, stylistic equivalence, narrative irony, linguistic creativity, literary mediation.

Hyrje

Pritja e veprës së Italo Calvino-s në ligjërimin letrar shqiptar është ndikuar thellësisht nga revistat kulturore dhe gazetatat, të cilat kanë luajtur një rol vendimtar në shpërndarjen e analizave kritike, informacionit biografik dhe interpretimeve letrare të veprës së tij. Periudha 2011 e deri sot shënon një fazë të rëndësishme në vlerësimin e veprave të Calvino-s në Shqipëri, e karakterizuar nga një rritje e theksuar botimi esesh dhe artikujsh kritikë që shqyrtojnë krijimtarinë e tij nga këndvështrime të ndryshme. Diskursi kritik që rrethon krijimtarinë e Calvino-s ka forcuar pozicionin e tij, duke mundësuar një vlerësim më të thellë të talentit të tij letrar dhe ndikimit të tij të qëndrueshëm në letërsinë bashkëkohore.

Në këtë proces, përkthimi është shndërruar në një hapësirë të rëndësishme ndërmjetëse midis traditës italiane dhe lexuesit shqiptar, ku gjuha përbën një urë dhe një provë njëherazi. Krijimtaria e Calvino-s ka krijuar një laborator gjuhësor e stilistik që ka sfiduar përkthyesit të riprodhojnë ironinë e hollë narrative, kompleksitetin sintaksor dhe shtresëzimet semantike. Përmes këtyre përkthimeve, lexuesi shqiptar është përballur me një estetikë të lehtësisë dhe shumëfishimit, që në njëfarë mënyre pasqyron dinamizmin e vet tranzicional të kulturës sonë letrare pas viteve '90.

Njëkohësisht, rishfaqja e Calvino-s në debatet akademike dhe në platformat kulturore shqiptare dëshmon për një nevojë të re të leximit të autorëve modernë evropianë në një kontekst të pastruar nga ideologjitë përjashtuese. Ai shihet jo vetëm si një shkrimtar i imagjinatës dhe reflektimit metatekstual, por edhe si një simbol i fleksibilitetit kulturor dhe intelektual që kërkon letërsia shqiptare e shekullit të XXI. Ky interes i ri shënon një proces të dytë të "përkthimit": atë të ideve, metodave dhe etikës estetike, përmes të cilit Calvino bëhet pjesë e një dialogu të hapur midis traditës evropiane dhe aspiratave kulturore shqiptare.

2011

Këtë vit, shtëpia botuese "Dituria" botoi të plotë veprën *Leksione amerikane: gjashtë propozime për mijëvjeçarin e ardhshëm*, përkthyer nga Renata Martini, nga origjinali me titull *Italo Calvino: Lezioni americane, The Estate of Italo*

Calvino, 2002. Ky botim përmban esetë *E lehta, Shpejtësia, Saktësia, Dukshmëria dhe Larmia*, bashkë me *Shënimet bibliografike*. Në hyrjen e botimit, nënshkruar nga gruaja e Calvino-s, Esther, parathuhet se botimi është një kopje besnike e daktilografimit të gjetur prej saj në tavolinën e bashkëshortit. Leksioneve të Calvino-s i paraprin riprodhimi i ‘Kronologjisë’ së Mario Barengit dhe Bruno Falsetit, për botimin e *Romane dhe tregime* të Italo Calvino-s në Meridiani, Mondadori, Milano, 1991, ndonëse vetë Calvino-ja, mendonte se për një autor vlejnë vetëm veprat e tij, prandaj nuk dëshironte të jepte të dhëna biografike. Gjithashtu, botuesit u kujdesën të sillnin edhe bibliografinë me botimet kryesore të Calvino-s, përmes së cilës lexuesit mund të njiheshin me krijimtarinë e plotë të autorit (Calvino, 2011)

Veç botimit të mësipërm, pjesë të *Leksioneve* të Calvino-s, kanë dalë edhe në shtyp. *Toka e premtuar e letërsisë* marrë nga *Leksione amerikane: gjashtë propozime për mijëvjeçarin e ardhshëm* nga Robert Coover, në gazetën “Shqiptare” nr. 5295, 29 maj dhe *Leksione... jo vetëm për amerikanë: Italo Calvino Leksione amerikan*, e përgatitur nga Virgjl Muçi, në revistën “Klan” nr.719, 10 qershor.

2012

Këtë vit, shtëpia botuese “Dudaj”, Tiranë, solli një tjetër vepër të Calvino-s në dispozicion të lexuesve, *Nëse një natë dimri një udhëtar*, përkthyer nga Alban Bobrati, marrë nga origjinali *Se una notte d'inverno un viaggiatore*, 2002. Parathënia e romanit, ofron një analizë të thellë të unitetit stilistik të Calvino-s, duke argumentuar idenë e tij pse veprat e tij nuk mund të ndahen në periudha të veçanta. “Një analizë e tillë nuk qëndron, sepse tek Calvino nuk ka realitet që të mos përshkohet nga fantazia, as fantazi që të mos aludojë për situata të mirëpërcaktuara individuale apo shoqërore: kështu ndodh në çdo vepër të tij, që nga çasti kur ai bindej se atëherë mund ta quante veten shkrimtar” (Bobrati, 2012). Kopertina e pasme i njeh lexuesit me citime të Calvino-s nga një konferencë shtypi në Buenos Aires në vitin 1984, bashkë me vlerësimet për pritjen globale të romanit dhe nominimet e shumta për çmime. Gjithashtu, premttohej se ky përkthim ruante “*originalitetin e stilit, strukturës, shpirtit dhe ideve*” të narrativës postmoderne, duke afirmuar rëndësinë e qëndrueshme të Calvino-s.

Po këtë vit, në shtyp, janë botuar edhe:

Dua të të dua, duke të shkruar, gazeta “Shqip” nr.95, 8 prill, përkthyer nga Alda Bardhyli.

Kopshti magjik dhe Dita e një vëzhguesi zgjedhjesh, përkthyer nga Dritan Çela në gazeta “Shqiptare”, përkatësisht nr.5566, 4 mars dhe nr. 5854, 16 dhjetor.

Roman në një pikturë, gazeta “Standard”, nr. 23058, 3 korrik; gazeta “Shekulli” nr. 3717, 29 qershor; revista e poezisë dhe kulturës poetike “POETIKA”, nr.20,

pranverë, me mbështetjen e “Agjencisë për Mbështetjen e Shoqërisë Civile”, në kuadrin e projektit ‘STATUS’, përkthyer nga Arian Leka.

Veprat e Calvino-s sprovë e pafundme krijuese, Italo Calvino. Nëse një natë dimri një udhëtar, gazeta Mapo, 25 qershor, nr.609, përkthyer nga Alban Bobrati.

Gazeta “Mapo” nr. 662, 20 gusht, nën titullin “Recensë” ka sjellë analizën e Preç Zogaj, *Dedikuar shkrimit dhe leximit ‘Nëse një natë dimri një udhëtar’*, roman nga Italo Calvino, botuar nga Dudaj. Ky artikull, ofroi një shqyrtim të plotë të kompleksitetit të veprës, dhe theksoi qasjen metafigionale të Calvino-s, duke e përshkruar romanin, si një reflektim mbi aktin e tregimit dhe një kritikë të kufizimeve dhe mundësive letrare. Zogaj përngjasi angazhimin e Calvino-s me Jorge Luis Borges, lidhur me konceptin e ‘librit unik’ që përfshin të gjithë librat. “Si një roman ombrellë i shumë autorëve dhe subjekteve, romani “Nëse një natë dimri një udhëtar” ngjan të jetë produkti perfekt i teorisë së mësipërme të librit unik si shumatore e gjithë librave, parë në profanizimin e Librit të Shenjtë si libër i së vërtetës së zbritur, domethënë të diktuar nga Zoti apo Allahu” (Zogaj, 2012).

Fjalë të pamjaftueshme për Italo Calvino dhe Pa ju tremb marramendjes dhe erës, nga Flurans Ilia, mbyllin korpusin e Calvino-s, për këtë vit, botuar nga gazeta “Standard”, nr.2377, nr.2392, 10 dhe 25 shtator,

2013

Eksplorimi i jetës dhe punës së Calvino-s vijon edhe këtë vit. Më 28 korrik, gazeta “Shqip”, botoi shkrimin e Alda Bardhyli, *Italo Calvino, pasioni i fshehtë* në të cilin eksploron jetën dhe veprën e Calvino-s. Ajo zbulon marrëdhënien e fshehtë me aktoren Elsa De’ Giorgi dhe se si përvojat e tij personale ushqyen krijimtarinë e tij. Artikulli ofron njohuri bibliografike për ngjarjet më të rëndësishme të jetës së shkrimtarit, të cilat formësuan botëkuptimin dhe shkrimin e tij. Bardhyli shqyrtonte kontrastin midis privatësisë së Calvino-s dhe pasionit në letrat e tij, duke gjurmuar evolucionin e tij nga neorealizmi në një figurë kyçe të letërsisë italiane, si dhe kompleksitetin e temave filozofike dhe ekzistenciale në veprat e mëvonshme. Në përgjithësi, Calvino-ja portretizohet si një shkrimtar, veprat e të cilit ftojnë reflektim dhe vlerësim të thellë në peizazhin letrar shqiptar (Bardhyli, 2013).

Këtë vit, gazeta “Muzgu” 3 korrik, botoi tregimet *Hëna rend pas hënës dhe Eros dhe pavijimësi*, përkthyer nga Rigel Rizaj.

2014

Gazeta “Pesëdhjetë e pesë”, nr.186, 233 përkatësisht korrik - gusht, botoi tregimet *Sytë e armiqve*, përkthyer nga Eqrem Basha dhe *Një fshat i pabesë*, përkthyer nga Bujar Doko.

Gazeta “Standard”, nr.3063, 12 gusht botoi tregimin *Gji i zhveshur*, përkthim i Alban Bobratit.

Më 4 nëntor, revista “Class”, në seksionin ‘Kulturë: Libra dhe autorë,’ solli shkrimin e Eni Myrtollarit *Pse duhet të lexojmë Italo Calvino-n?!* , në të cilin konfirmon rëndësinë e leximit të Calvino-s, veçanërisht përmes esesë së tij *Pse duhet të lexojmë klasikët?*. Myrtollari argumentoi se përzierja unike te Calvino i fantazisë, humorit dhe thellësisë filozofike i fton lexuesit të eksplorojnë tema komplekse. Sipas saj, veprat e Calvino-s, duke përfshirë *Viskonti i përgjysmuar* dhe *Leksione amerikane* ofrojnë një pasqyrim të thellë filozofik dhe thellësi emocionale. Myrtollari i sheh udhëzimet e Calvino-s për shkrimtarët e rinj, si lehtësia, shpejtësia, saktësia dhe shumëllojshmëria thelbësore, për lundrimin në jetë dhe letërsi (Myrtollari, 2014).

2015

Revista “Obelisk” nr.170, botoi *Intervista. Italo Calvino*, përgatitur Adriana Koxha.

Gazeta “Standard” nr.3352, 30 qershor, solli esenë *Roman në një pikturë*, përkthyer nga Arian Leka dhe nr. 3416, 6 tetor, *Pa iu tremb marramendjes dhe erës*, përkthyer nga Flurans Ilia.

Shtëpia botuese “Dudaj”, me ndihmën e “Komisionit Evropian”, botoi trilogjinë *Të parët tanë: Viskonti i përgjysmuar. Baroni rebel. Kalorësi i paqenë*, të përkthyer nga Adrian Beshaj nga origjinali *I nostri antenati: Il visconte dimezzato, Il barone rampante, Il cavaliere inesistente*, 2002. Vepra mbyllet me ‘Shënim 1960’ të vetë Calvino-s, ku shpjegon “*Përse i shkrova këto histori? Çfarë doja të thosha? Çfarë kam thënë në fakt? Ç’kuptim ka kjo lloj narrative në kuadrin e letërsisë së sotme?*” (Calvino, *Baroni rebel*, 2015).

Mbi përrallën, është botuar nga “Pika pa sipërfaqe” dhe përkthyer nga Rigel Riza, marrë nga origjinali *Sulla fiaba*, The Estate of Italo Calvino, 2002. Libri vjen me një parathënie nën emërtimin “Paraqitje”, ku botuesit informojnë kronologjinë e botimit të esëve mbi përrallën (Riza, 2015).

2016

Këtë vit, lexuesit shqiptar i ofrohet vetëm eseja *Apolog për ndershmërinë*, postuar më 8 prill, në blogun “Peizazhe të fjalës”. Eseja është përkthyer nga Ardian Vehbiu, nga origjinali *Apologo sull’onestà nel paese dei corrotti*, shkëputur nga *Romanzi e racconti* – volume 3°, *Racconti e apologhi sparsi*, i Meridiani, Arnoldo Mondadori editore, La Repubblica, 15 maj 1980. Në këtë ese, Calvino-ja, ekzaminon një shoqëri, ku ligjet ekzistojnë, por nuk garantojnë drejtësi. Ai nënvizon ndërveprimin kompleks midis korrupsionit dhe integritetit,

me individë të ndershëm që mishërojnë rezistencën e heshtur ndaj paligjshmërisë së përhapur (Vehbiu, 2016)

2017

Më 29 tetor, *Letrat e dashurisë sekrete të Calvino-s* botohen në gazetën “Shqip”, duke sjellë njohuri mbi jetën personale dhe rrugëtimin krijues të Calvino-s. Ndërsa në titull, artikulli lajmëron se në fokus do të ishte një romancë dashurie e tij (me aktoren Elsa De Giorgi), ai gjithashtu eksploroj edhe rrugëtimin më të gjerë biografik dhe krijues të Calvino-s, duke gjurmuar fazat e krijimtarisë së tij nga suksesi i hershëm, deri te format e tij eksperimentale dhe alegorike të tregimit dhe konferencat në SHBA, Cambridge apo Universitetin e Harvardit. “*Nga të gjithë shkrimtarët italianë të pasluftës Italo Calvino është më aventurieri. Ai shkëlqen me brilancën stilistike të pangatërrueshme*” (Gazeta Shqip, 2017).

2018

Më 21 maj, gazeta “Shqip” publikoi *Këngë sirene për këpucën e Hirushes* nga Rigel Rizaj, një artikull kritik që gërsheton analizën letrare me pikëpamjet filozofike të Calvino-s. Rizaj e portretizoi shkrimtarin, si një studiues dhe artist reflektues, të angazhuar thellësisht me kompleksitetin e strukturave narrative. Artikulli theksoi thellësinë antropologjike dhe filologjike të veprës së Calvino-s, veçanërisht në transkriptimin e përrallave të tij, duke e paraqitur atë, si një ndërveprim kompleks midis saktësisë filologjike dhe lirisë krijuese (Rizaj, 2018).

Ndërkohë, *Përse të lexohen klasikët*, botohet nga “Aleph”, me përkthim të Viola Adhamit nga origjinali *Perché leggere i classici*. Eiseve u paraprijnë disa shënime me të dhëna biografike dhe dinamika e krijimtarisë së tij, si dhe një parathënie që njofton se ky është një riprodhim i botimit të parë, më 1991, nga Mondadori, i cili përfshin tridhjetë e pesë shkrime të viteve ’70 dhe ’80 (Adhami, 2018).

Po këtë vit, revista “Aleph”, botoi *Qytetet e padukshme*, gjithashtu nën përkthimin e Viola Adhamit, nga origjinali *Le città invisibili*, shoqëruar nga shënimet e botuesit për shkrimtarin, si dhe një hyrje e këtij të fundit. Romani prezantohet nga një kopertinë interesante që paraqet një ndërveprim intrigues midis ndërtesave të bardha dhe rrjetave ngjyrë kafe, duke simbolizuar temat e ndërlidhjes dhe kompleksitetit. Këta elementë pasqyrojnë qytetet e përshkruara në libër, secili unik, por pjesë e një universi më të madh e të ndërlidhur. Rrathët qiellorë, të lidhur me vija, e theksojnë më tej këtë ide. Sfondi i zi shton ndjenjë misteri, sikur qyteti të zbulohet vetëm pjesërisht, njësoj si qytetet e padukshme të Calvino-s. Ky kaos poetik, përputhet në mënyrë të përkryer me stilin narrativ të Calvino-s, duke ngjallur kuriozitet rreth historive që mbajnë këto ndërtesa (Calvino, 2018).

2019

Më 16 tetor, “ORA News” publikoi artikullin *Italo Calvino, një shikim në informacionin tënd*, që analizonte trilogjinë *Paraardhësit tanë*. Artikulli eksploroj se si Calvino-ja ndërthuri realizmin dhe fantazinë, për të përcjellë dilema morale dhe kritikë sociale. Ai shqyrtoi stilin unik të tregimit të Calvino-s, zhvillimin e personazheve, simbolikën dhe temat filozofike. Analiza i pozicionoi veprat e Calvino-s, si kontribute të rëndësishme në letërsinë botërore, duke sugjeruar se shkrimet e tij shërbejnë, si urë lidhëse midis traditave italiane dhe shqiptare (Ora News, 2019).

2020

Megjithëse *Qytetet e padukshme* janë botuar dy herë nga “Aleph” (2007 dhe 2008), vetëm këtë vit, u shfaq një artikull që analizonte këtë vepër. Më 27 prill, Ardian Vehbiu, në “Peizazhe të fjalës”, në artikullin *Qytete në hapësirë dhe kohë*, eksploroj marrëdhënien komplekse midis qyteteve dhe kujtesës në *Qytetet e padukshme*. Vehbiu shqyrtoi tema të tilla, si: dualiteti i perceptimit, nostalgjia, transformimi dhe vazhdimësia, si dhe simbolika e identitetit urban. Artikulli nënvizoi se si perceptimi ynë për hapësirat urbane është formësuar nga realiteti i tyre aktual dhe kujtesa (Vehbiu, 2020).

Më 19 shtator, gazeta javore letrare dhe kulturore “ExLibris” botoi *Postmodernizmi i Italo Calvino-s*. Ky shkrim i thelluar e pozicionoi Calvino-n, si një figurë udhëheqëse në letërsinë postmoderne, duke nxjerrë në pah aftësinë e tij unike për të ndërthtur formën narrative dhe thellësinë tematike. Artikulli trajtonte identitetin kulturor të Calvino-s, karakteristikat postmoderne, reflektimet filozofike dhe veprat e shquara, si *Baroni rebel*, *Qytetet e padukshme* dhe *Kozmionika*. Ai e prezantoi Calvino-n, si një produkt të një përzierjeje unike të identitetit kulturor, strategjive novatore, kërkimit filozofik dhe tematikave komplekse (ExLibris, 2020).

2021

Më 14 korrik, gazeta “Koha Jonë” botoi *Letrat sekrete të dashurisë së Calvinos*, ku shqyrtoheshin letrat e dashurisë së Calvino-s me një qasje biografike dhe letrare-historike. Artikulli përdori 407 letrat, si burime kryesore, për të eksploruar dimensionet personale, emocionale dhe intelektuale të jetës së Calvino-s, veçanërisht duke u fokusuar në romancën e tij sekrete me aktoren Elsa De Giorgi. Ai e lidhi pasionin privat të Calvino-s me personalitetin e tij publik, si një figurë e rëndësishme letrare, duke theksuar se si përvojat e tij personale formësuan imagjinatën e tij letrare dhe proceset krijuese (Koha jonë, 2021).

2023

Ky është viti i 100-vjetorit të Italo Calvino-s dhe botimet dhe vlerësimi i krijimtarisë së tij startuan qysh në janar. Kështu, më datën 6, nën titullin *Tregimi javës / Calvino: Jeta e dy bashkëshortëve*, gazeta “Express” sjell fragment nga tregimi *Jeta e dy bashkëshortëve*, marrë nga botimi i shtëpisë botuese “Naim Frashëri”, Tiranë 1981, të përkthyer nga Shpëtim Çuçka, (Gazeta Express, 2023).

Më 4 mars, “ExLibris” botoi *100 vjet Italo Calvino* nga Xhevair Lleshi. Analiza e gjerë e Lleshit përfaqëson një kulm të angazhimit kritik shqiptar me veprën e Calvino-s. Qasja diakronike e tij gjurmoi evolucionin letrar të Calvino-s nga neorealizmi në postmodernizëm, duke e vendosur veprën e autorit brenda kontekstit më të gjerë të letërsisë dhe kulturës italiane të pasluftës. Paraqitja e tij nxorri në pah një kuptim të thellë të zhvillimit eseistik dhe filozofik të Calvino-s, duke theksuar aftësinë e autorit për të sintetizuar tradita të ndryshme letrare dhe rryma intelektuale. Kritika e Lleshit, ishte veçanërisht e mprehtë në shqyrtimin e mënyrës alegorike të Calvino-s, duke e vendosur atë, si një strategji të sofistikuar narrative që i lejonte autorit të merrej me çështje komplekse socio-politike, duke ruajtur autonominë estetike.” *Alegoria mbush kodrinat dhe malet me rënkim, me terr, ndaj jetës së nënshtruar nga normat shoqërore, por edhe në mendimin e Kalvinos që pikërisht vetmia dhe e pazakonshmja janë ‘kusht’ i jetës së vërtetë*” (Lleshi, 2023). Analiza eksploroj dialektikën midis realizmit dhe fantazisë në veprën e Calvino-s, duke dëshmuar se si ky tension gjeneroi mënyra të reja të shprehjes letrare. Qasja hermeneutike e Lleshit zbuloi natyrën polisemike të teksteve të Calvino-s, duke i pozicionuar ato si vepra që gjenerojnë vazhdimisht kuptime të reja nëpërmjet angazhimit të tyre me lexuesit dhe kritikët.

Më 10 prill, revista “Hejza”, në seksionin ‘Fjala e shkrimtarit’, botoi esenë *Një epokë të ndërmjetme*. Eseja nuk shoqërohej me ndonjë shënim apo koment dhe as me emrin e përkthyesit.

Më 7 shtator, biblioteka dhe shtëpia botuese “Shtëpia e librit” në Blogun e saj postoi *Italo Calvino, mjeshtër i fantazisë alegorike* nga Liu. Kjo analizë e detajuar gjurmoi evolucionin e Calvino-s si shkrimar, kontributet e tij të rëndësishme në letërsi dhe trashëgiminë e tij. Artikulli eksploroj romanet e hershme të Calvino-s, kalimin e tij në fantazi dhe alegori, si dhe strukturat novatore në veprat e mëvonshme. Ai theksoi përzierjen mjeshtërore të alegorisë dhe fantazisë së Calvino-s, e cila i fton lexuesit të eksplorojnë tema komplekse, duke shijuar pasigurinë e imagjinatës (Shtëpia e librit, 2023).

2024

Beti Njuma, në “ObserverKult”, më 27 shtator solli *Italo Calvino: Jam një romantik për të qarë hallin, e pranoj* marrë nga vëllimi me tregime *Dashuritë e*

vështira, ku shkrimtari rrëfen për historitë e një çifti që nuk takohet, por dhe për dashurinë e mungesën.

E dhëna e fundit që mbyll këtë kronologji të botimit dhe vlerësimit të krijimtarisë së Italo Calvino-s në Shqipëri është arkivi i Brenton Kotorrit, në faqen e tij të internetit, në të cilin ruhet një koment për *Qytetet e padukshme*. Autori pohonte largimin e romanit nga realizmi socialist dhe theksonte rezonancën e tij në kritikën shqiptare. Kotorri nënvizonte se si vepra e Calvino-s sfidon konvencionet tradicionale narrative, duke përdorur thellësi filozofike dhe simbolike, për të eksploruar temat e perceptimit, kujtesës dhe kohës. Ai, gjithashtu, e vlerësoi romanin *Qytetet e padukshme*, si një mjet të vlefshëm për të reflektuar mbi përvojat personale dhe kolektive në peizazhin kulturor në zhvillim të Shqipërisë (Kotorri, n.d.).

Nga sa pamë, periudha 2011-2024 shënon një fazë të gjallë dhe transformuese në pritjen e veprave të Italo Calvino-s në Shqipëri. Këto vite kanë dëshmuar një rritje të angazhimit kritik, me ese dhe analiza të shumta që pasurojnë diskursin rreth krijimtarisë së tij. Revistat kulturore dhe gazetatat me promovimin e rrëfimeve të larmishme të Calvino-s, u kanë mundësuar lexuesve të vlerësojnë thellësinë e tij filozofike dhe teknikat novatore të rrëfimit. Ndërsa studiuesit dhe kritikët vijnë të eksplorojnë kontributet e Calvino-s, trashëgimia e tij është vendosur fort brenda peizazhit letrar bashkëkohor, duke reflektuar një njohje në rritje të rëndësisë së tij në formësimin e mendimit dhe krijimtarisë moderne.

Zgjerimi i horizonteve në tranzicionin postkomunist

Rënia e regjimit komunist në Shqipëri, në fillim të viteve 1990, solli një epokë të re të lirisë intelektuale dhe kulturore, duke ndikuar ndjeshëm në pritjen dhe interpretimin e veprave letrare të Italo Calvino-s brenda vendit. Ndërsa barrierat ndaj letërsisë së huaj u çmontuan gradualisht, lexuesit dhe studiuesit shqiptarë fituan qasje në një gamë më të gjerë të shkrimeve kryesore të Calvino-s, duke përfshirë vepra të mirënjohura si *Qytetet e padukshme* dhe *Nëse në një natë dimri një udhëtar*.

Riinterpretimi dhe ripozicionimi i këtyre rrëfimeve brenda peizazhit kulturor dhe intelektual në ndryshim të Shqipërisë postkomuniste, ishte një proces i thellë dhe i shumëanshëm. Kritikët iu qasën shkrimeve të Calvino-s të lirë nga kufizimet e realizmit socialist, duke i lejuar ata të përfshiheshin me elementët më të thellë filozofikë, metafigjuralë dhe postmodernë që më parë ishin errësuar ose marginalizuar.

Për shembull, strukturat komplekse dhe dimensionet alegorike të romanit *Qytetet e padukshme*, konvergjuan fuqishëm me intelektualët shqiptarë që po përballeshin vetë me tranzicionin e vendit nga kontrolli autoritar në hapjen

demokratike. Studiuesit analizuan eksplorimin e Calvino-s për kujtesën, identitetin dhe natyrën e fluide të hapësirave urbane, si metafora për transformimet e thella shoqërore në Shqipëri. Në mënyrë të ngjashme, eksperimentimi postmodern dhe elementët metafiksionalë të romanit *Nëse në një natë dimri një udhëtar* zbuluan para lexuesve dhe kritikëve shqiptarë narrativën e fragmentuar të Calvino-s dhe vënien në pyetje të rregullave të tregimit, si një pasqyrim i përpjekjeve të shqiptarëve për të ripërcaktuar kulturën dhe identitetin e tyre letrar pas komunizmit.

Rikontekstualizimi i këtyre veprave brenda ligjërimit intelektual shqiptar çoi, gjithashtu, në një rivlerësim të trashëgimisë së tij letrare më të gjerë. Kritikët e pozicionuan autorin si pionier të letërsisë postmoderne dhe avangarde, duke theksuar se si teknikat e tij novatore narrative dhe eksplorimet filozofike parashikuan dhe ndikuan në zhvillimin e shkrimit bashkëkohor shqiptar.

Kjo analizë e narrativës së Calvino-s, gjatë epokës postkomuniste, shënoi një largim domethënës nga interpretimet e kufizuara dhe ideologjike të dekadave të mëparshme. Lexuesit dhe studiuesit shqiptarë tani u fuqizuan të eksploronin kompleksitetin e shumëanshëm të talentit letrar të Calvino-s, duke e pozicionuar atë, si një bashkëbisedues jetik në peizazhin kulturor dhe intelektual shqiptar në zhvillim.

Përfundime

Studimi mbi veprat e përkthyer të Italo Calvino-s në gjuhën shqipe thekson rolin thelbësor të përkthimit si urë lidhëse ndërmjet sistemeve letrare dhe ndjeshmërive kulturore. Përkthimet e veprave kryesore si: *Qytetet e padukshme*, *Nëse në një natë dimri një udhëtar* dhe *Gjashtë memo për mijëvjeçarin e ardhshëm* dëshmojnë zhvillimin e strategjive dhe ndërgjegjësimit gjuhësor të përkthyesve shqiptarë në kapjen e saktësisë stilistike, ironisë narrative dhe imagjinatës metafizike të Calvino-s. Çdo version i përkthyer reflekton jo vetëm qëndrimin interpretues të përkthyesit, por edhe transformimin e ligjërimit letrar shqiptar në dialog me postmodernizmin perëndimor. Akti i përkthimit të Calvino-s bëhet një angazhim krijues dhe kritik, duke zbuluar se si gjuha shqipe ndërmjetëson kompleksitetin, ritmin dhe nuancat kulturore. Në fund, këto përkthime pasurojnë fushën letrare shqiptare, duke riafirmuar rolin e përkthyesit si ndërmjetës kulturor dhe duke zgjeruar humanizmin universal të Calvino-s në një hapësirë të re gjuhësore dhe estetike.

BIBLIOGRAFIA

- ADHAMI, V. (2018). Parathënie. In I. Calvino, *Përse të lexohen klasikët* (p. 3). Tiranë: Aleph.
- BARDHYLI, A. (2013, korrik 28). *Italo Calvino, Pasioni i fshehtë*. Retrieved from Gazeta Shqip: <https://gazeta-shqip.com/2013/07/28/italo-calvino-pasioni-i-fshehte/calvino-italo-2/>
- BOBRATI, A. (2012). Parathënie. In I. Calvino, *Nëse në një natë dimri një udhëtar...* (pp. 8-11). Tiranë: Dudaj.
- CALVINO, I. (2011). *Leksione amerikane: gjashtë propozime për mijëvjecarin e ardhshëm*. Tiranë: Dituria.
- CALVINO, I. (2015). *Baroni rebel*. Tiranë: Dudaj.
- CALVINO, I. (2018). *Qytetet e padukshme*. Tiranë: Aleph.
- EXLIBRIS. (2020, shtator 19). *Postmodernizmi i Italo Calvinos, përgatitur nga A.D.* Retrieved from EXLIBRIS: <https://exlibris.al/postmodernizmi-i-italo-calvinos/>
- Gazeta Express. (2023, janar 06). *Calvino: Jeta e dy bashkëshortëve*. Retrieved from Gazeta express: <https://www.gazetaexpress.com/tregimi-javes-calvino-jeta-e-dy-bashkeshorteve/>
- Gazeta Shqip. (2017, tetor 29). *Letrat e fshehta të dashurisë së Calvinos*. Retrieved from Gazeta Shqip: <https://gazeta-shqip.com/ndryshe/letrat-e-fshehta-te-dashurise-se-calvinos/>
- Koha jonë. (2021, korrik 14). *Letrat e fshehta të dashurisë së Calvinos”, 14 korrik 2021*. Retrieved from Gazeta Koha jonë: <https://kohajone.com/lajme/letrat-e-fshehta-te-dashurise-se-calvinos/>
- KOTORRI, B. (n.d.). *Koment mbi ‘Qytetet e padukshme’ nga Italo Calvino*. Retrieved from Brenton Kotorri, Personal Archive: <https://brentonkotorri.com/koment-mbi-qytetet-e-padukshme-nga-italo-calvino/>
- LLESHI, X. (2023). 100 vjet Italo Calvino. *ExLibris*, 21.
- MYRTOLLARI, E. (2014, nëntor 4). *Pse duhet të lexojmë Italo Calvino-n?! .* Retrieved from Revista Class: <https://www.classlifestyle.com/d/84/87/474/perse-duhet-te-lexojme-italo-calvino-n/>
- Ora News. (2019, tetor 16). *Italo Calvino, Pasioni i fshehtë*. Retrieved from Ora News: <https://www.oranews.tv/article/italo-calvino-nje-udhetim-ne-historine-tende>
- RIZA, R. (2015). Paraqitje. In I. Calvino, *Mbi përrallën* (p. 7). Tiranë: Pika pa sipërfaqe.
- RIZAJ, R. (2018, maj 21). *Një këngë sirenash për këpucëzën e Hirushes*. Retrieved from Gazeta Shqip: <https://gazeta-shqip.com/2018/05/21/nje-kenge-sirenash-per-kepucezen-e-hirushes/>
- Shtëpia e librit. (2023, shtator 7). *Italo Calvino, mjeshtri i fantazisë alegorike..* Retrieved from Blogu Shtëpiaelibr.com: <https://www.shtepiaelibr.com/blog/italo->

calvino-mjeshtri-i-fantazise-alegorike/

VEHBIU, A. (2016, prill 8). *Apolog për ndershmërinë*. Retrieved from Peizazhe të fjalës: <https://peizazhe.com/2016/04/08/apologji-per-ndershmerine/>

VEHBIU, A. (2020, prill 27). *Qytete në hapësirë dhe kohë*. Retrieved from Peizazhe të fjalës: <https://peizazhe.com/2020/04/27/qytete-ne-hapesire-dhe-ne-kohe/>

ZOGAJ, P. (2012, gusht 20). *Dedikuar shkrimit dhe leximit 'Nëse një natë dimri një udhëtar', roman nga Italo Calvino, botuar nga "Dudaj"*. Retrieved from Gazeta Mapo, nr. 662: <https://issuu.com/gazetamapo/docs/20gusht>